

Unudulmazlar

Bu sevgi əhvalatı düz bir əsr əvvəl Şuşada yaşanmışdı...

İlq bir yaz səhərində, səba yelinin təbiətin ecakar səsinə, gül-çiçəyin atırlı rəyihəsini qabağına qatıb bu dağdan o dağa, o çəməndən bu çəmənə daşdığı əsrarəngiz bir zamanda, 22 yaşlı Şamilə 20 yaşlı Məhbubə Cıdır düzündə qarşılaşmışdılar...

Ta o başdandan qartalların Qarabağ samalarında süzməyini seyr etmək üçün bu məşhur düzə yollanan qədd-qamətli, şux yerli, iti baxışlı Şamilin gözü sübh tezdən burada xaribülül axtarışına çıxan incəbelli, qələm qaşlı, gözləri gecədən qara, saçları şalələrdən gur ay üzli Məhbubəyə sataşmışdı...

Gördüyü mələksimə qızın gözəlliyi qarşısında lal heykəl döşən gənc oğlanın ürəyi uçmuş, biixtiyar, min bir gül-çiçəyin arasından zərif xaribülül tapmağın xoşbəxtliyi ilə düzündə sevinc gülləri açan Məhbubənin tamaşasına durmuşdu...

Bu dəm, düzündə yad baxış hiss edən gözəl Məhbubə narazılıqla gözlərini xaribülüldən çəkib qaldıranda isə onların baxışları toqquşmuş, gecənin zülmətini nura boyayan qəfil şimşək misal, gənclərin gözlərindən sıçrayan qığılcımlar hər ikisinin qəlbinə sevgi şəfəqləri çiləmişdi...

Şamilə Məhbubə ilk baxışdanca məhəbbətə düşər olmuş, sevdə bağı ilə ömürlük bir-birilərinə bağlanmışdılar...

Çox keçmədən pünhan sevgilərini ailələrinə açan sevdalı gənclər, böyüklərinin rizası, xeyirdəsi ilə ailə həyatı quraraq xoşbəxt günlərə doğru birgə qanad açmışdılar...

Tale yolları Şuşada, Qarabağın büllur sarayında çarpazlaşan bu gənclərdən biri - tanınmış ictimai xadim Şamil Həbib bəy oğlu Mahmudbəyov, digəri isə - ilk azərbaycanlı qadın alimlərdən biri, tibb elmləri doktoru, professor, Azərbaycanın Əməkdar həkimi Məhbubə Kərim qızı Mehmandarova idi...

Mahmudbəyovların layiqli davamçısı

Həm zahirən, həm də mənən gözəl xüsusiyyətlərə malik bu gənclərin hər ikisi ziyalı, milli ruhlu, vətənpərvər idi. Şamil bəy Mahmudbəyov və Məhbubə Mehmandarovanı birləşdirən müstəsna ortağ cəhətlərdən biri də onların hər ikisinin Azərbaycanın əsil-nəcabətli soy-kökə malik nəsilərin nümayəndələri olmaları idi.

Şamil bəyin mənsub olduğu və tarixdə öz silinməz izləri olan Mahmudbəyovlar Şamaxının ən tanınmış və soylu nəsilərindən olub. Şamil bəyin ulu babası, Şamaxı əsilzadələrindən olan Hacı Sadiq vaxtilə Nadir şahın xəzinədarı imiş. Bu əsilzadə şəcərəsinin ən məşhur davamçılarından biri də Şamaxının sayılıb-seçilən zadəganlarından olan Əhməd Sultanın oğlu, məşhur messenat Mahmud ağa Məmmədzadə olub. Xeyirxah əməlləri ilə tanınan Mahmud ağa həm də görkəmli musiqişünas və muğam bilicisi olub. O, öz malikanəsində musiqili gecələr keçirmək üçün düzəldirdiyi xüsusi salonda tez-tez xanəndələrin müsabiqəsini təşkil edər, qaliblərə qiymətli hədiyyələr və mükafatlar verərmiş.

Mahmud Ağanın oğlu Hacı İbrahim Xəlil bəy Şamaxının hörmətli şəxslərindən olub, o da atası kimi xalqı üçün nəcib işlər görüb, su çəkdirib, məktəb açdırıb. Hacı İbrahimxəlil bəyin Əsədulla bəy, Həbib bəy, Ələsgər bəy, Abdulla bəy, Seyfulla bəy, Mahmud bəy adlı oğlanları, Sübhə xanım və Fərx xanım adlı qızları olub.

Şamil bəy görkəmli pedaqoq və ictimaiyyətçi, rus-tatar məktəbinin və Azərbaycanda ilk teatr truppasının əsasını qoyan, xalq müəllimi Həbib bəy Mahmudbəyovun ailəsində dünyaya gəlib.

Həbib bəy Bakı şəhər dumasında məktəb komissiyasının üzvü kimi Azərbaycan müəllimlərinin birinci qurultayının hazırlanması və keçirilməsində, həmçinin ali pedaqoji təhsilin təşkilində fəal iştirak edib, uzun müddət müəllim, məktəb direktoru işləyib. Bir müddət ali pedaqoji institutun direktor müavini, sonra isə direktoru olub, eyni zamanda rus dili və ədəbiyyatından dərs deyib. Teatr həvəskarı olan Həbib bəy teatr truppasına rəhbərlik edib. Həbib bəyin Şamil, Kamil, Xəlil adlı üç oğlu və Sona adlı bir qızı olub.

Bir haşiyə də çıxmaq ki, Həbib bəyin qardaşı Ələsgər bəy Mahmudbəyov Azərbaycan Milli Şurasının üzvü, İstiqlal Bəyannaməsini imzalayan 26 nəfərdən biri olub.

Mehmandarovların alim qızı

Şamil bəy Mahmudbəyovun Şuşada görüb aşiq olduğu, özünə ömür-gün yoldaşı seçdiyi Qarabağ gözəli Məhbubə xanım da Mehmandarovlar kimi soy-köklü, adlı-sanlı şəcərəyə mənsub idi.

1902-ci ildə Şuşada dünyaya göz açan Məhbubə xanımın atası Kərim bəy Mehmandarov ömrü boyu xalqın tərəqqisi və rifahı üçün çalışıb-vuruşmuş vətənpərvər insan olub. 1905-1906-cı illərdə ermənilərin Qarabağda müsəlmanlara qarşı başladığı qırğınların qarşısını almaqda müstəsna xidmətləri olan Kərim bəy "Difai" təşkilatının liderlərindən olmuş, onun Şuşa şöbəsini yaratmışdı. Kərim bəyin cəsur söyləri nəticəsində erməni

daşnakların dəfələrlə Şuşa əhalisinə qarşı planlaşdırdıqları qətləmlərin qarşısı alınmış, burunları ovularaq, layiqli yerlərinə otuzdurulmuşdular.

Məhz buna görədir ki, ermənilər bir əsrdən artıqdır ki, öz "xalq düşmənləri" siyahısında Kərim bəyin də adını nəsilən-nəslə ötürürlər. Onlar Kərim bəyin, onun başçılığı altında "Difai"-nin Şuşaya hücum edən ermənilərə tutduqları divanı "qan yaddaşları" sayırlar. Elə mənfur ermənilərin bu dirnaqarası "qan yaddaşları" da bir daha Kərim bəy Mehmandarovun milli qürurumuz olmasını təmin edir. Azərbaycan xalqı bu şuşalı qəhrəman oğul-la fəxr duyur.

Kərim bəy həm də böyük xeyriyyəçi idi, Şuşada evində xəstəxana və yetim qalmış uşaqlar üçün məktəb, qiraətxana açmışdı. 1911-ci ildə Şuşada ilk dəfə qızlar məktəbinin açılması da Kərim bəyin təşəbbüsü ilə olmuşdu.

Məhbubə xanımın mənsub olduğu Mehmandarovlar soyu Kərim bəylə yanaşı, onlara tanınmış nümayəndə yetişdirib: hluquşünas, çar dövründə dövlət qulluqçusu olmuş Sadiq bəy Mehmandarov, Lənkəran şəhərinin rəisi Nağı bəy Mehmandarov, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin hərbi naziri Səməd bəy Mehmandarov, SSRİ Tibb Elmləri Akademiyasının həqiqi üzvü Mixail Tuşinski-Mehmandarov, Böyük Vətən müharibəsində sayısız qəhrəmanlıqlara imza atmış, "Partizan Aliyə" adı ilə tanınan Aliyə Rüstəmbəyova və digərləri...

Məhbubə xanımın anası Zərin-gül xanım isə Fətəli şahın nəvəsi, Abbas Mirzənin oğlu Bəhmən Mirzə Qacarın qızı idi...

Qarabağ və Zəngəzurun fədakar mühafizi

1898-ci ildə Bakıda doğulmuşdu Şamil bəy Mahmudbəyov... 1915-ci ildə Bakı Realı Məktəbini bitirmiş, 1916-cı ildə Kiyev şəhərində Politeknik İnstitutuna daxil olmuşdu. Lakin Birinci Dünya müharibəsi illərində gizli partiya fəaliyyəti və səhətdəki problemlər səbəbindən institutu qurtara bilməmiş, 1919-cu ildə Bakıya qayıtmışdı. Azərbaycanda sovet hakimiyyəti qurulduğu ilk gündən bolşevik dəstəsinə qoşulan və Bakıda işləyən Şamil bəy Azərbaycan İnkilab Komitəsinin sədri N.Nərimanovun katibi olub. Sonralar o, Şuşa İcraiyyə Komitəsinin sədri, Qarabağ və Zəngəzurun fəvqəladə komissarının müavini, Naxçıvan daxili işlər xalq komissarı, Naxçıvan SSR-in Xalq Komissarları Şurasının sədrinin müavini və sədri, Azərbaycan Mərkəzi İcraiyyə Komitəsinin işlər müdiri olub.

Öz bilik və bacarığı, şəxsi əzmi sayəsində çox gənc yaşında dövlət xadimliyi səviyyəsinə yüksələn Şamil bəyin fəaliyyətində və

Şamil bəy Mahmudbəyovun naməlum taleyinin 38 pilləsi

Millət fədaisi

Məhbubə xanım Mehmandarova-Mahmudbəyova

Elmira xanım Şamil qızı

Həbib bəy Mahmudbəyov

Kərim bəy Mehmandarov

tənpərvərlik, milli təəssübkeşlik qırmızı xətt kimi keçib.

Bununla əlaqədar Azərbaycan Respublikası Dövlət Arxivində və Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsinin siyasi sənədlər arxivində Şamil bəy Mahmudbəyovun N.Nərimanov yazdığı gizli məktublər saxlanılır.

Bakı Sovetinin 1920-ci il dekabrın 1-də keçirilən iclasında N.Nərimanov Zəngəzurun Ermənistanına güzəştə gedildiyini bildirir. Təbii ki, bu, Qarabağ və Zəngəzurun fəvqəladə komissarı Şamil bəyin haqlı narazılığına səbəb olur. O həmin il dekabrın 24-də Nərimanov və Orconokidzeyə ünvanladığı məktubda deyirdi: "4 sahədən ibarət olan Aşağı Zəngəzurun nümayəndələri mənim yanına gələrək Azərbaycan Sovet Hakimiyyətinin idarəçiliyində qalmaq istədiklərini qəti olaraq bildirdilər. Əgər onların təklifi nəzərə alınmazsa, xahış edirlər ki, bu əhalinin köçürüləcəyi yer müəyyənləşdirilsin".

1920-ci il dekabrın 30-da N.Nərimanov və H.Sultanova, 1921-ci il fevralın 15-də N.Nərimanov, H.Sultanov və Ə. Qarayevə göndərdiyi məlumatlarda isə Şamil bəy artıq vəziyyətin böhranlı xarakter daşıdığını, daşnakların dinc əhaliyə hücum təhlükəsinin hər an gözənildiyini diqqətə çatdırırdı. O deyirdi ki, "əgər mərkəz siyasi mənada bu diyarda hər şeyin uğurlu olacağına əmin olub yüz verstlərlə sahədən orduları çıxarırsanız, onda bizim özümüza icazə verin Qarabağ və Zəngəzurun gözlənilməz hücumlardan qorumaq üçün öz qüvvələrimizi səfərbər edək".

O, daşnakların daha da azğınlaşdığını yazaraq Bakıdan Qarabağın və Zəngəzurun müsəlman əhalisini erməni talanlarından qorumaq üçün yardım istəyirdi: "Daşnaklar dağılıq Qarabağla düzən Qarabağın əlaqəsini tamamilə kəsmək üçün Şuşa qəzasının II Vərənd sahəsində üsyan qaldırıb, I Xankəndi sahəsi ilə birləşmək istəyirlər".

Qarabağ və Zəngəzurda müsəlman əhalisinin müdafiəsini gücləndirmək üçün bölgədə böyük nüfuzu olan Sultan bəy Sultanovun imkənliklərindən istifadə etmək lazım olduğunu bildirən Şamil bəy bu ərazilərin general-qubernatoru olmuş, ermənilərin təkidi ilə həbs edilmiş S.Sultanovun qardaşı Xosrov bəy Sultanovun həbsdən azad olunmasını probleməndən çıxış yolu kimi göstərmişdi.

Hətta o, 1921-ci il fevralın 15-də göndərdiyi məlumatın sonuna öz əl yazısı ilə əlavə etmişdi ki, "Xosrov bəy Sultanov azad ediləcəyi təqdirdə onun loyallığı və etibarlılığına şəxsən cavabdeh olacağam. Onun bütün hərəkətləri üçün məsuliyyəti öz üzərimə götürəcəyəm".

Təəssüf ki, o zaman Şamil bəy Mahmudbəyovun bu tələyüklü çağırışlarına müsbət cavab verən olmur.

Millətçilikdə ittiham olunur

Onun Azərbaycan xalqının milli mənafələrinə zidd fəaliyyətlər və torpaqlarımızın ermənilər tərəfindən işğalına qarşı apardığı fəal milli mübarizə də ermənilərlə işbirliyi quran yuxarı dairələrin gözündən yayınmamışdı.

tutunda (MLİ) siyasi təhsilini davam etdirmək qərarına gəlir.

Şamil bəyin qardaşı Xəlil bəyin xatirələrindən məlum olur ki, Şamil bəy MLİ-də oxuduğu tələbəlik illərində institut partiya təşkilatının katibi olub: "1935-ci ilin 31 dekabrında institutun direktoru onu yeni ili birlikdə qeyd etmək üçün evlərinə dəvət edir. Aradan 10 gün keçməmiş "Pravda" qəzetində belə bir məqalə dərc edilir ki, Qorki şəhərindəki MLİ-nin filialında başda institutun direktoru olmaqla əksinqilabi trotskist təşkilatın üstü açılmışdır. Bu təşkilatın üzvləri sırasında başqa adamlarla yanaşı, qardaşım Şamilin də adı var idi".

Beləliklə, 1936-cı ilin fevral ayında Şamil bəy də aralarında olmaqla Qorki filialının kollektivini "antisovet təbliğatçıları" adı altında həbs edirlər. Təəssüf ki, Şamil bəy

Əbədiyaşar ömür

Xalqımızın taleyində ən ağırlı illərdən olan 1920-ci illərdə Şamil bəy əlindən gələnlə hər cür köməkə millətə, ölkəyə yardım etməyə çalışdı. O, torpaqlarımızın mənfur ermənilər tərəfindən işğalına qarşı kəskin mübarizə apardı, bununla bağlı fikirlərini açıq şəkildə izhar etməkdən çəkinməyərək əlaqədar şəxslərin diqqətinə çatdırdı.

1930-cu illərin repressiya burulğanına tuş gələn və 1936-cı ildən sonrakı taleyi naməlum olan Şamil bəy Mahmudbəyovun bizə məlum olan 38 illik qısa ömür gündəliyini isə şanlı milli fəaliyyətlə zəngindir. O, bu qısa zaman dilimində həyata keçirdiyi böyük işlərə, ən əsası gerçəkləşdirdiyi vətənpərvər əməllərlə tariximizdə əbədiyaşar insan olaraq qaldı.

Əminlik ki, bu gün xalqımızın taleyində müstəsna xidmətləri olan əvəzsiz şəxsiyyətlərin yetişdiyi Mahmudbəyovlar soy-kökünün ləyaqətli təmsilçisi Şamil bəyin də millətin, vətənin taleyindən nigaran olan ruhu dinclik tapıb, şaddır.

Çünki artıq ilahi haqq-ədalət yerini tapıb, Azərbaycan müstəqilliyini bərpa edib qüdrətli dövlətə çevrilib, torpaqlarımızı, Qarabağı, Şuşanı erməni işğalından azad edib. Vaxtilə indiki Ermənistan ərazisindən qovulmuş azərbaycanlıların tarixi yurdlarına qayıdırsa isə xalqımızın qarşısında duran növbəti milli hədəfdir.

Necə ki, qüdrətli dövlətimiz Qarabağa və Şorqi Zəngəzurə Böyük qayıdırsa gerçəkləşdirir, eləcə də qərbi azərbaycanlılar doğma torpaqlarına qovuşdurulacaqlar.

Vaxtilə bu uğurda çalışıb-vuruşan, elə gənc ömrünü də millətə, ölkəsinə naminə bəda verən böyük vətənpərvər Şamil bəy Mahmudbəyovun arzularında olduğu kimi...

Onların tifağı dağılımır

Şuşa, 1920-ci illər, ilq bir yaz səhəri...

Mehmandarovlar malikanəsinin qonağı olan xoşbəxt bir cütlük, əllərdən tutduqları körpə qızları ilə birgə sübh tezdən Cıdır düzünə yollanırlar.

Onlar vaxtilə ilk görüş yerləri olmuş bu məşhur düzə qızları Elmiranı xaribülüllə tanış edirlər... Gənc ata və ana - Şamil bəylə Məhbubə xanım qızlarının Cıdır düzündə kəponəklərlə yarışına sevincə baxırlar, buradan bütün Qarabağı başdan-başə fəxrli seyr edirlər, Şuşanın tamaşasına dururlar...

Həm öz, həm də Qarabağın, Şuşanın başının üzərini qara buludlar alacağından xəbərsizdir...

Çox keçmədən repressiya burulğanına düşən Şamil bəyin ömrü yardıda zülmətə bürünür, Məhbubə xanım isə gənc yaşında həyatdan aldığı ağır zərbənin sarsıntısından bir daha özünə gələ bilmir...

Sonra Qarabağ, Şuşa işğal olunur, Cıdır düzündə yağılar at oynadırlar...

Düzdür, bütün bu faciələr yaşanırsa, amma sonda haqq dönüb-dolaşsın öz yerini tutur, xalqımız torpaqların işğaldan azad edərək Şuşa zəfəri çalır...

Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyev Şuşanın simvollarından olan məşhur Mehmandarovlar malikanəsinə də azad edir, düşmənin nifrətlə dağıtdığı "Difai"-nin ocağı, Mehmandarovların boya-başa çatdığı bu malikanə Birinci vitse-prezident, Heydər Əliyev Fondunun rəhbəri Mehriban xanım Əliyeva tərəfindən yenidən əzəmətlə ucaldılır...

Bütün bunlar isə bir daha göstərir ki, ermənilər nə qədər çalışsın da, Şamil bəy Mahmudbəyov və Məhbubə xanım Mehmandarovla-Mahmudbəyovların tifağını dağıda bilmirlər...

İndi Şuşaya, Mehmandarovlar malikanəsinə gələn gənc Şamilə Məhbubə vaxtilə burada tanış olub həyatlarını birləşdirən ulu nənə və babaları Şamil və Məhbubə kimi öz ailələri, övladları ilə birgə Cıdır düzünə xaribülüllə tanışlığa yollanırlar...

Bir daha Şuşanın, Qarabağın, Vətənin başının üzərini qara buludlar almayacağına xoşbəxtlik, qürur hissi ilə...

Yasəmən MUSAYEVA,
"Azərbaycan"